

POP (128) *sb m*

o jasne.

sg *N* pop (38). ◇ *G* popu (5). ◇ *D* popowi (2). ◇ *A* popu (7), popa (4); -u *LibLeg*, *BielKom*; -a *OrzRozm*, *ActReg*, *WyprPl*; -u : -a *KochSz* (5:1). ◇ *I* pop(e)m (2). ◇ *V* popie (3). ◇ *pl N* popi (26), popowie (9); -i *RejKup*, *KromRozm I*, *BielKom*, *RejWiz* (3), *Mącz* (6), *Prot*, *RejPos*, *RejZwierc* (3), *BudNT*^a, *SkarżŻyw*, *KochSz*, *Calep*, *WujNT* -owie *StryjKron* (3); -i : -owie *SkarJedn* (4:6). ◇ *G* popów (14); -ów (2), -(o)w (12). ◇ *D* popóm (5); -óm (1), -(o)m (4). ◇ *A* popy (8), pop(o)w (1); -y : -(o)w *StryjKron* (1:1). ◇ *I* popy (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde także XVII – XVIII w.*

1. *Kapłan*, *ksiądz* (112) : p chłop/ fkop/ pop *MurzOrt* B2v; *Sacricola* – Pop offiari cziniączy. *Calep* 936b.

a. *Duchowny w kościele prawosławnym*; *sacerdos Graeci ritus Cn* (35) : *LibLeg* 11/49v [2 r.], 11/132; Ruśkiego ludu było wiele/ kthorzy [...] życzyli Mołkiewskiemu fortuny [...] gdyż oni z Mołkwą iedny popy álbo kościoły máią *BielKron* 412, 435; *BudNT przedm* c4v; Y v Ruśi tácy fię Popi náýduią/ ktorzy nie powściągliwość małżeństwem fię vhamować nie może. *SkarJedn* 235; Popowi może moc ná rozgrzefzanie y ná fluzenie/ y naanne Kápłáńskie vczynności/ Władyká záhámować *SkarJedn* 340, 346 [4 r.], 347 [2 r.], 359, 361; ludzie gromádami wchodzili w rzekę [...] á Popowie dawáiąc kázdey gromádzie z offobná imię [...] polewáli ich wodą *StryjKron* 140.

W *połączeniach szeregowych* (4): oni máyą kápłany y biskupy/ ktore Ruś popy/ baćkami/ władyki/ y też epifcopy/ po Grecku zową. *KromRozm III* H7v; Popow tákże Diakonow/ Spiewaków/ Czerncow/ y rozmaitych rzemieślnikow dla budowania Cerkiew [...] z Greciey s fobą do Kijowá przywiodł. *StryjKron* 140, 235; *ActReg* 17, 18; [Przý tým nadaýemý ý wýeczneimi czaly vtwýerdzamý im na tho miałtho nafze Vlodzimierzłkie, grntti [!], polia, przerobký [...] ý thefz ludzie, ý gruntý, polia, dąbrowý, sianozęczy przefz popow Vlodzimierskich Apostolłskiego ý dwu Iwanowłkich [używane] *MetrKor* 1582, 129/128v].

Fraza: »popa pytaj« (1): Chcełzli tedy ty co fkrytego á tobie pożytecznego wiedzieć y rozumieć/ pytay y vcz fyę od Kápłaná/ á iáko Ruśin mowi/ Popá pythay. *OrzRozm* E.

Wyrażenia: »grecki ([a. religiję greckiej]) pop« [*szyk zmienny*] (2): Vsłyszawłzy to tedy lud poľpolity/ biegli włzyfcy z rádością do Kijowá. [...] á drudzy ná infze mieyfćá náznáczone/ po ktorzych byli Grecy Popowie dla Chrtu fwiętego odpráwowania rozłádeni. *StryjKron* 140; *WujNT* 35; [Popi tám przy tym byli/ religiey Greckiey *BusLic* 7].

»pop ruski« [*szyk* 4:3] (7): *Diar* 79; Bázyli Plefzkow miałtho wielkie y zamek wzyął/ przez dobrowolne podanie popow Rułkich *BielKron* 407, 428v, 432v; Rułcy Popi nic około tego nie rozumieją/ co ofoby/ á co rzecz łamá w Sákrámeńcie *SkarJedn* 241; O by to popi Rułcy czytáli co ten Grek ná nie mowi. *SkarŻyw* 456 *marg*; A iefli Graeccy kápłani/ y Rułcy Popi ináczey czynią: niech flucháią Epiphániego Doktorá Graeckiego *WujNT* 35; [Pop ruski nic nie daje, a ustawicznie lasy królewskie kopa *LustrRus* 28, 27, 64].

Zestawienie: »pop Jan« = *legendarny kapłan, król państwa chrześcijańskiego rzekomo istniejącego w średniowieczu w Azji lub Etiopii* (2): wiele Biskupow náwybierano Krześćiańłkich y Arcybiskupow/

nád ktorymi stáršzym był iáko Pátryárchá Pop Ian/ o ktorym iefzče y dziś słychamy *BielKron* 144; (*marg*) Pop Ian. (–) [...] dzyerży namiátek iego wiárę Krześciáńská/ ácz po części zwárywáná przez Máchometany. *BielKron* 144.

Szeregi: »biskup i pop« (1): Zátymže idzie/ iŕz wŕzyŕcy ich Biŕkupi y Popowie/ áczkolwiek poŕwieńcie máią [...] ále mocy ná rozgrzeŕzenie/ y rozwiázánie nie máią. *SkarJedn* 339.

»pop i dyjakon« (1): Y vbrawŕzy ŕie Popowie y Diakonowie w ornaty ŕtali ná łáwkách k temu przypráwionych ná Dnieprze rzece. *StryjKron* 140.

»pop i wládyka« [*szyk* 1:1] (2): Ieden ma kilá żon żywych: á Popowie y Wládykowie/ fluby Bogu wczijnione y Sákráment ten rozwiézuíá *SkarJedn* 343, 369.

b. *Duchowny w kościele katolickim, ksiądz* [*przeważnie w uŕzyciach ironiczných; w tym u Reja* (35)] (45) : *RejRozpr* B4v; Powieć że mi Popie tłuŕty Ktos może dacz ty odpuŕty. *RejKup* k2; Y tobieć chory nieboże Ten Pop thu nicz niepomóże *RejKup* m5, K, k7v, 12, 13v, 15v (15); Nie záŕiali iefzče chłopi/ O dzyefięcinę klná popi *BielKom* A2v; *RejWiz* 21v; TAtárŕki poŕeł przy mŕzy trefił ŕie w koŕciele/ Dziwował ŕie iŕz popow á ŕwiec było wiele. *RejFig* Aa7v, Cc8v [3 r.], Dd2v [2 r.]; *RejZwierz* 107b; *Prot* C4v; mogłíbym tu y z ŕtárych y nowych Doktorow to pokázáć/ á náwet y łámych Papieŕskich popow/ co ŕie duchownymi zowá/ iŕz ŕie Chriŕtianom duchownym/ walczyć nie godži. *CzechRozm* 252v; *CzechEp* 61; *WyprPl* A2v; naydziŕŕz tákowych/ ktorzy gdy nie mogá Trzeŕwých ludži oŕzukać [...] Rękuíá po piiánu/ żeniá głúpie chłopy: Y biorá teŕz do tego rzadko trzeŕwie popy. *KlonWor* 68.

W połączeniach szeregowych (5): *KromRozm I* B2; Popi/ wŕzyŕcy Biŕkupi/ Mniŕzy/ Kánonicy/ Suŕrágáni/ Opáci/ poŕzáleíá wŕzyŕcy. *RejWiz* 30, 48v; Weyrzy ná czołá álbo ná głowy Mnichow/ Popow/ y wŕzelkich ŕtanow duchownych ieŕli nie wyrzyŕz piátná álbo cechy goloney tey nowopowŕŕtáley beŕtiey ná głowie káŕdego. *RejAp* 115v; *RejPos* 159.

W charakterystycznych połączeniach: pop czuły, głupi, malowany, mięŕszy, nadęty, opiły, rzadko trzeŕwy, tłuŕty, ŕły.

Przysłowie: Yákoby rzekł: Lepyeyći być dobrem chłopem niŕeli złem/ yáko Polacy mowýá/ popem. *GliczKsiqŕ* O6v.

Wyrażenie: »kościelny pop« (1): Pu pu pu/ Czo to za Chlop Wiere to ŕnac koŕczyelny Pop *RejKup* i7v.

Szereg: »mniszy, (a, i) popi; mniszy z popy« [*szyk* 7:1] (7;1): Więc tu ieden ŕwieczky ŕtawia A drugi obiady ŕprawia. Więc tu karmi Mnichi Popy Skubie geŕŕy a drze ŕkopy. *RejKup* d2v, 13v; A toŕ yeŕli Luter teŕz oŕwyeca/ toć inŕŕŕá ŕwyátłóć/ á Kryŕtuŕowi przeciwna. (–) Nye inŕŕá: Aleŕcy yá wy mniŕŕy y popi ŕwoyá náuká y zabobony zácmili byli. *KromRozm I* E3; *RejAp* CC2, 170v; *RejPos* 432v; Poczęli tedy Mniŕzy z innymi popy wczýnki ŕwe ŕmiele przedáwáć *CzechRozm* 220; *MWilKHist* E4.

c. *Kapłan w religiach pogańskich; sacerdos Mqcz, PolAnt, Cn; flamen Mqcz, Cn; cultrarius, popa, victimarius Cn* (30) : Corybantes, id est, Sacerdotes Cybeles Popi Bogá Cybeles/ álbo ŕtroŕe Bogá Iowíŕa. *Mqcz* 66c; Flamen, Káplán. Flaminica, Zona przerzeczonego Popu. *Mqcz* 130d; Luperici, Popi kóŕzi ty ŕwiętá nágo ŕzáleyáć obchodźili *Mqcz* 200b, 73d, 77b, 84c, 130d [4 r.], 142b (17); náŕtáwiano [...] iedłá y picia/ tedy to oni popi łámi zyadáli/ á powiedáli iŕz to iefŕ żywy bog/ á

w nocy zǎwždy ziada to co mu wednie przyniołǎ. *RejZwierc* 202v, 202v [3 r.], Bbb2v; A (potym) złożył popy (z vrzędu) (*marg*) ábo zwiodł chamary (albo chámárymy) (–) *BudBib* 4.Reg 23/5, I 217a *marg*; Wurfchaitos ich Pop według Pogǎńńkiego obyczǎiu wieniec ná głowę wdziawłzy [...] próśi włzytkich Bogow [...] áby raczyli od nich miłóściwie przyiǎć obchod y ofiárę *StryjKron* 161; Dionysia – Kiermasz, mię łsopułtij gdi łzie ono popij na iedne niłzǎ [*lege*: mszǎ] ziezdzaiǎ *Calep* 326b, 422a.

Szereg: »pop albo kapłan« (1): Megabizus sive Megalobysus, Pop/ álbo káplan Boginiey Diany y Ephefiany *Mqcz* 213c.

d. [*Kapłan żydowski, faryzeusz*: A iż łie tákim być Chriłtus powiedział/ przeto/ nádęty Pop [...] łzaty rozerwał na łobie/ y zǎ bluźnierza iy z trzǎłkiem ołǎdził *BudArt* H8.]

2. *Nazwa figury szachowej zwanej takżę kapłanem, obecnie goniec, laufer (z elementami antropomorfizacji) (16)* : Pop ieden łłucha krolowey łpowiedzi/ A drugi łobie wedle krolǎ łiedzi. *KochSz* A4; A popu zǎbił pyełzek niecnotliwy/ Trzęłǎ go drudzy/ á on iuż nie żywy. *KochSz* B3; A pop tym czǎłem z Rycerzem wyciekli/ Ołtátek woylkǎ biǎłego wyłiekli. *KochSz* C, A3 [3 r.], Bv, B2v [2 r.], B3 [2 r.], B3v (16).

Synonimy: **1.a.** *bajtko*; **b.** *duchownik, duchowny, kapłan, ksiǎdz, ofiarca, ofiarnik, ofiarownik, prezbiter*; **c.** *ksiǎdz*; **d.** *faryzeusz, kapłan, licemiernik*; **2.** *kapłan*.

DDJ